

III. Взаємодія сегментів нормативно-правового регулювання у сфері приватного права

DOI: 10.33498/Юсп-2019-02-119

Тетяна Боднар

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
професор кафедри цивільного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)
tvbodnar@ukr.net

УДК 347.1+347.61/64

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ДО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

АНОТАЦІЯ. У статті розкриваються окремі аспекти застосування норм Цивільного кодексу України (ЦК України) та інших нормативно-правових актів національного законодавства до регулювання сімейних відносин.

Метою статті є дослідження проблем застосування норм зазначених актів на прикладі окремих сімейних правочинів.

Автор, ґрунтуючись на розумінні сімейного права як самостійної галузі українського права, поділяє думку низки українських учених про те, що норми ЦК України застосовуються до регулювання сімейних відносин субсидіарно, а не безпосередньо.

Зазначається, що судова практика не завжди дотримується припису ч. 1 ст. 9 ЦК України, згідно з яким його положення застосовуються до врегулювання сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства. Таке нерозуміння співвідношення норм ЦК України і Сімейного кодексу України (СК України) при застосуванні їхніх положень до регулювання сімейних відносин стосується, зокрема, особливостей визнання недійсними сімейних правочинів із підстави відсутності згоди у відносинах щодо здійснення права спільної сумісної власності подружжя; щодо управління майном, належним малолітній дитині; щодо укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа, тощо.

Окрему увагу приділено згоді батьків, інших законних представників або дитини, відсутність якої не визнається СК України підставою для визнання недійсними договорів про патронат над дитиною, про влаштування дітей до прийомної сім'ї, про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу. Особливість

© Тетяна Боднар, 2019

Тетяна Боднар

цих договорів полягає у тому, що за своєю правовою природою і суттю ці договори не є сімейно-правовими у вузькому розумінні, а тому, на думку автора, можуть визнаватися недійсними з підстав, передбачених ЦК України.

Наявність низки нормативно-правових актів сімейного законодавства, значна кількість норм яких, так само, як і частина норм СК України, має публічний характер, підтверджує висновок про те, що сімейне право не може визнаватися підгалуззю цивільного права як права приватного, а є самостійною галуззю українського права, що містить як приватноправові (переважно), так і публічно-правові (які обслуговують, власне, сімейні відносини) норми.

Ключові слова: Цивільний кодекс України; Сімейний кодекс України; субсидіарне застосування норм; недійсність сімейних правочинів.

На формування сучасних поглядів українських учених-правознавців щодо застосування норм Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)¹ та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин певним чином вплинула остання кодифікація цивільного законодавства, під час якої норми сімейного законодавства планувалося кодифікувати в книзі 6 ЦК України під назвою “Сімейне право”, але згодом ця книга була вилучена з проекту ЦК України і 10 січня 2002 р. було прийнято Сімейний кодекс України (далі – СК України)², який спочатку планувалося ввести в дію з 1 січня 2003 р. Проте оскільки він був певною мірою пов’язаний із ЦК України, який на той час ще не був прийнятий, Законом від 26 грудня 2002 р. строк набрання чинності було перенесено й передбачено, що СК України набирає чинності одночасно з набранням чинності ЦК України.

Метою дослідження є вивчення проблем застосування норм ЦК України та інших нормативно-правових актів національного законодавства до сімейних відносин.

У зв’язку з вилученням книги 6 із проекту ЦК України і прийняттям окремого СК України цілком природно постало питання заповнення того вакууму у правовому регулюванні сімейних відносин, що виник у зв’язку з цим.

Адже далеко не всі особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками і дітьми, іншими членами сім’ї та родичами достатньо повно були врегульовані СК України.

Законодавець знайшов вихід із ситуації, передбачивши в ст. 8 СК України можливість субсидіарного застосування відповідних норм ЦК

¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 12.11.2018).

² Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>> (дата звернення: 12.11.2018).

України до зазначених відносин, але за умови, якщо таке регулювання не суперечить суті сімейних відносин.

Включення цієї статті до СК України породило неоднозначне коментування її положень в юридичній літературі.

На думку Ю. Червоного та З. Ромовської, йдеться про субсидіарне застосування норм ЦК України до регулювання окремих сімейних відносин, зокрема, у зв'язку з розширенням сфери їх регулювання за допомогою договору, а також з метою законодавчої економії³.

Однак, на думку І. Жилінкової, про субсидіарне застосування норм ЦК України до сімейних відносин можна було б вести мову лише у разі визнання сімейного права самостійною галуззю. У разі визнання сімейного права підгалуззю цивільного права масив цивільно-правових норм визнається єдиним із внутрішнім поділом на окремі підгалузі⁴.

З таким твердженням важко погодитися, якщо виходити зі змісту ч. 1 ст. 9 ЦК України, згідно з яким положення ЦК України застосовуються до врегулювання сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

Так, визнання інституту опіки і піклування інститутом цивільного права зумовило застосування до відносин опіки та піклування положень глави 6 ЦК України (статті 55–79). Можна навести й інші приклади субсидіарного застосування ЦК України до сімейних відносин.

Субсидіарне застосування норм ЦК України до особистих немайнових і майнових сімейних відносин деякі вчені пояснюють тим, що цивільне і сімейне право відносяться до приватного права. Зокрема, таку думку висловлював Ю. Червоний⁵. На наше переконання, така аргументація не є безспірною і переконливою, оскільки питання щодо приватноправової природи сімейного права не можна визнати однозначно вирішеним і загальноприйнятим. Ба більше, як можна пояснити, наприклад, передбачену ст. 9 ЦК України можливість застосування положень кодексу до відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових відносин або у сфері господарювання. Навряд, чи відповідні галузі права можна визнати приватноправовими.

У літературі висловлено думку, що субсидіарне застосування положень ЦК України до сімейних відносин не означає, що воно можливе стосовно всіх видів сімейних відносин. Зокрема, В. Борисова вважає, що таке застосування можливе лише до *майнових* відносин членів сім'ї та

³ Ю Червоний (ред), *Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України* (Юрінком Інтер 2008) 24-5.

⁴ З Ромовська, *Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар* (Правова єдність 2009) 461.

⁵ Червоний (н 3) 97.

Тетяна Боднар

родичів. Що стосується особистих *немайнових* відносин членів сім'ї, то застосування для їх регулювання норм ЦК України неможливе⁶. З цього приводу цілком слушно постає запитання: як бути з правом на недоторканність сімейного життя, правом на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування (ч. 1 ст. 270 ЦК України), зі здійсненням особистих немайнових прав в інтересах малолітніх, неповнолітніх батьками (усиновлювачами), опікунами?

Слід зазначити, що у низці випадків СК України містить пряме відсилання до ЦК України. Наприклад, ст. 12 СК України передбачає, що строки, встановлені СК України, обчислюються відповідно до ЦК України. Відповідно до ч. 2 ст. 20 СК України у випадках застосування позовної давності до вимог, що випливають із сімейних відносин, позовна давність застосовується судом відповідно до ЦК України, якщо інше не передбачено СК України.

Застосування ЦК України до сімейних відносин передбачено також ч. 1 ст. 9 ЦК України, відповідно до якої 'положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання <...> сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства'⁷. Тому важко погодитися з твердженням, що норми ЦК України застосовуються до регулювання сімейних відносин не субсидіарно, а безпосередньо⁸. Досить ще раз уважно прочитати ч. 1 ст. 9 ЦК України, щоб дійти протилежного висновку.

Здавалося б, що визначення порядку застосування ЦК України до врегулювання сімейних відносин у ст. 9 ЦК України мало б слугувати певним орієнтиром, покликаним забезпечити оптимальне правове регулювання сімейних відносин, проте судова практика свідчить про деяке нерозуміння співвідношення норм обох кодексів при застосуванні їх положень до регулювання сімейних відносин.

Зокрема, це стосується особливостей визнання недійсними сімейних правочинів із підстави відсутності згоди.

У СК України термін "згода" застосовується у багатьох випадках щодо різних правовідносин: шлюбу (статті 24, 40); особистих немайнових прав та обов'язків подружжя (ст. 54); прав та обов'язків подружжя по утриманню (ст. 77); особистих немайнових прав і обов'язків батьків та дітей (статті 145, 146, 148, 149, 160, 161 та ін.); усиновлення (статті 201, 217–222 та ін.); опіки та піклування (ст. 244) тощо.

При цьому відсутність згоди в одних випадках тягне за собою недійсність певних дій (наприклад, недійсність усиновлення – статті 236, 237

⁶ В Борисова та І Жилінкова (ред), *Сімейне право України: підручник* (Юрінком Інтер 2011) 44.

⁷ Цивільний кодекс України (н 1).

⁸ І Жилінкова, 'Регулювання майнових відносин у сім'ї: тенденції розвитку цивільного та сімейного законодавства' в Кузнєцова Н (ред), *Правова система України: історія, стан та перспективи, т 3: Цивільно-правові науки. Приватне право* (Право 2008) 461.

СК України), в інших – слугує перешкодою для укладення відповідних договорів (про патронат над дитиною – статті 253, 254 СК України, про влаштування дітей до прийомної сім'ї – статті 256³, 256⁴ СК України, про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу – статті 256⁷, 256⁸ СК України).

Особливого значення у контексті питання, що досліджується, набуває згода у відносинах щодо здійснення права спільної сумісної власності подружжя (ст. 65 СК України), щодо управління майном дитини (ст. 177 СК України), а також в інших правовідносинах, підставою виникнення яких є відповідний договір (наприклад, шлюбний договір – ст. 92 СК України).

Спільною ознакою, що об'єднує зазначені види правовідносин, є договір (правочин), укладений (вчинений) однією особою за згодою іншої, яка є однією з умов дійсності зазначених договорів (правочинів).

Здавалося б, що спільна ознака, яка об'єднує ці правочини, повинна визначати і спільні (однакові) для кожного правочину правові наслідки недотримання вимоги щодо наявності згоди. Проте, насправді, ці правові наслідки відрізняються.

Розглянемо їх докладніше.

1. Як встановлено ст. 63 СК України, дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

З урахуванням цього ч. 1 ст. 65 СК України встановлює, що дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

З огляду на це, при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя (ч. 2 ст. 65 СК України).

Наведені норми майже дослівно збігаються із положеннями частин 1 і 2 ст. 369 ЦК України щодо здійснення права спільної сумісної власності, проте основна відмінність полягає в тому, що, як встановлено ч. 2 ст. 68 СК України, розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, здійснюється співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до ЦК України *після розірвання шлюбу*. Таким чином, положення ст. 369 ЦК України не можуть застосовуватися до відносин щодо здійснення права спільної сумісної власності подружжям.

Проте на цьому розбіжності між нормами ст. 65 СК України і ст. 369 ЦК України не закінчуються, оскільки 'дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як тако-

Тетяна Боднар

го, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового' (ч. 2 ст. 65 СК України)⁹.

Таким чином, підставою визнання недійсним договору щодо розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, укладеного одним із подружжя, є *відсутність згоди іншого з подружжя*. Визнання недійсним зазначеного договору з інших підстав має здійснюватися відповідно до положень ст. 215 ЦК України.

Не зачіпаючи питання щодо форми і нотаріального посвідчення такої згоди, зауважимо, що якщо стосовно поняття дрібного побутового договору може бути за аналогією закону використане визначення поняття дрібного побутового правочину, вміщене в ч. 1 ст. 31 ЦК України, то на запитання – який договір можна вважати договором стосовно цінного майна? – ні ЦК України, ні СК України відповіді не дають.

Судова практика, ігноруючи пряму вказівку ч. 2 ст. 65 СК України щодо визнання недійсним договору, укладеного одним із подружжя без згоди іншого, виходить із того, що

<...> розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо судом буде встановлено, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, та третя особа-контрагент за таким договором, діяли недобросовісно, зокрема, що третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і що той з подружжя, який уклав договір, не отримав згоди на це другого з подружжя¹⁰.

Так, звернення Верховного Суду України до принципу добросовісності при розгляді справ про визнання недійсними договорів, укладених без згоди іншого з подружжя, характерне для низки його постанов (від 7 жовтня 2015 р., від 30 березня 2016 р., від 7 вересня 2016 р., від 22 лютого 2017 р. тощо).

На нашу думку, таке мотивування не витримує критики, оскільки той із подружжя, хто укладає договір без згоди іншого з подружжя, вже не може діяти добросовісно. Що стосується поведінки контрагента за договором, то законодавець взагалі не бере її до уваги при визначенні підстави визнання договору недійсним відповідно до ст. 65 СК України.

Тому посилання суду на добросовісність як на одну з засад цивільного законодавства (хоч така засада згідно зі ст. 7 СК України властива і сімей-

⁹ Сімейний кодекс України (н 2).

¹⁰ Там само.

ному законодавству), відповідно до якої мали б діяти сторони договору, у цьому разі є безпідставним.

До цього додамо, що, беручи до уваги зміст ч. 3 ст. 202 ЦК України, можна констатувати, що згода одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору щодо розпорядження майном, що є об'єктом їх спільної сумісної власності, породжує лише право іншої особи укласти такий договір, проте не породжує для нього жодних обов'язків. Така згода може створювати обов'язки для іншого з подружжя лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами.

Зазначимо, що викладені тут положення і висновки поширюються і на здійснення права спільної сумісної власності на майно, набуте за час спільного проживання чоловіком і жінкою, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі.

2. За загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 177 СК України, батьки управляють майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження.

При вчиненні одним із батьків правочинів щодо майна малолітньої дитини вважається, що він діє за згодою другого з батьків. Вважаємо, що є всі підстави, як і в попередньому випадку, кваліфікувати таку згоду як односторонній правочин.

Другий із батьків має право звернутися до суду з вимогою про визнання правочину недійсним як укладеного без його згоди, якщо цей правочин виходить за межі дрібного побутового (абзац 1 ч. 6 ст. 177 СК України).

Слід звернути увагу на неточність формулювання норми щодо визнання недійсним правочину, оскільки під *укладеним правочином* розуміють дво- або багатосторонній правочин – договір. Якщо ж мати на увазі всі правочини, то вони *вчиняються*. Тому в абзаці 1 ч. 6 ст. 177 СК України має йтися про визнання недійсним *правочину, вчиненого* без згоди одного з батьків.

Стаття 177 СК України не містить відповіді на запитання щодо правових наслідків вчинення батьками малолітньої дитини правочинів, передбачених ч. 2 зазначеної статті, щодо її майнових прав без дозволу органів опіки та піклування.

Очевидно, в такому разі правочин може бути визнано недійсним за позовом органу опіки та піклування з підстав, передбачених ст. 215 ЦК України, зокрема, з огляду на те, що правочин, який вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (ч. 6 ст. 203 ЦК України).

Тетяна Боднар

3. Особливий інтерес у контексті питання, що розглядається, становить укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа. На укладення такого договору потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом (ч. 2 ст. 92 СК України). На нашу думку, і цю згоду слід розглядати як односторонній правочин.

Розглядаючи шлюбний договір як сімейно-правовий договір, вважаємо, що положення ст. 103 СК України, яка передбачає можливість визнання шлюбного договору на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, недійсним із підстав, встановлених ЦК України, не повинні поширюватися на випадки відсутності письмової згоди, про яку йдеться у ч. 2 ст. 92 СК України.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне доповнити ст. 92 СК України ч. 3 такого змісту:

“3. Батьки (один з них) або піклувальник мають право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбного договору недійсним як такого, що укладений до реєстрації шлюбу неповнолітньою особою без письмової згоди її батьків або піклувальника, засвідченої нотаріусом”.

4. Окремо варто зупинитися на згоді (батьків, інших законних представників або дитини), відсутність якої не визнається СК України підставою для визнання недійсними договорів про патронат над дитиною, про влаштування дітей до прийомної сім'ї, про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.

Водночас така згода як односторонній правочин спрямована на набуття сторонами зазначених договорів права на їх укладення.

Особливість цих договорів полягає у тому, що, незважаючи на розміщення норм щодо них у СК України, за своєю правовою природою і суттю вони (попри протилежне твердження¹¹) не є сімейно-правовими у вузькому розумінні, оскільки укладаються: договір про патронат над дитиною – за участю органу опіки та піклування і патронатного вихователя (участь у зазначеному договорі батьків чи законних представників дитини, що передбачена Типовим договором про патронат над дитиною, не передбачена СК України, а тому розглядається нами лише як факт підтвердження їх згоди відповідно до ч. 2 ст. 254 СК України); договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї – за участю прийомних батьків та органу, який прийняв рішення про створення прийомної сім'ї; договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу – за участю

¹¹ В Борисова, 'Договір у сімейно-правовій сфері' в *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 95-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР В. П. Маслова* (Право 2017) 14-5.

батьків-вихователів та органу, який прийняв рішення про створення дитячого будинку сімейного типу.

Відповідно, цілком виправданою є відсутність у СК України норм щодо визнання зазначених договорів недійсними. Очевидно, такі договори можуть визнаватися недійсними з підстав, передбачених ЦК України.

Приймаючи СК України, законодавець визнав таким, що втратив чинність, Кодекс про шлюб та сім'ю України, крім розділу V “Акти громадянського стану”, який зберігав свою чинність у частині, що не суперечила СК України, до прийняття спеціального закону.

Прийняття спеціального закону, відповідно до якого провадиться реєстрація актів цивільного стану, а саме: шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення, позбавлення та поновлення цивільних прав, передбачено також ст. 49 ЦК України.

Такий спеціальний закон – Закон України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану” було прийнято 1 липня 2010 р. Згідно з ч. 1 ст. 1:

Цей Закон регулює відносини, пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану, внесенням до актових записів цивільного стану змін, їх поновленням і анулюванням, визначає засади діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану¹².

Досліджуючи питання застосування норм ЦК України до регулювання сімейних відносин, не можна обійти увагою питання щодо застосування до регулювання зазначених відносин і низки інших, крім Закону України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану”, нормативно-правових актів. Так, чимало норм, покликаних регулювати сімейні відносини, міститься у законах України “Про попередження насильства в сім'ї”¹³, “Про державну допомогу сім'ям з дітьми”¹⁴, “Про охорону дитинства”¹⁵.

Із набранням чинності Законом України “Про міжнародне приватне право”¹⁶ із СК України були виключені статті 275–281, і тепер особливості застосування норм сімейного права до іноземців та осіб без громадянства визначаються положеннями зазначеного закону, зокрема, статтями 55–69 розділу IX “Колізійні норми сімейного права”, які допус-

¹² Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2398-VI <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>> (дата звернення: 12.11.2018).

¹³ Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>> (дата звернення: 12.11.2018).

¹⁴ Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21 листопада 1992 р. № 2811-XII <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>> (дата звернення: 12.11.2018).

¹⁵ Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>> (дата звернення: 12.11.2018).

¹⁶ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>> (дата звернення: 12.11.2018).

Тетяна Боднар

кають регулювання шлюбно-сімейних відносин *нормами іноземного законодавства*.

До нормативно-правових актів сімейного законодавства відносяться також постанови Кабінету Міністрів України, зокрема: від 26 квітня 2002 р. № 564 “Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу”¹⁷; від 26 квітня 2002 р. № 565 “Про затвердження Положення про прийомну сім’ю”¹⁸; від 10 листопада 2010 р. № 1025 “Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану”¹⁹ та ін.

Відповідно до Указу Президента України від 4 серпня 2000 р. № 958/2000 “Про соціально-економічну підтримку становлення та розвитку студентської сім’ї”²⁰ розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 березня 2001 р. схвалено “Заходи щодо підтримки становлення та розвитку студентської сім’ї”²¹.

Окремі нормативно-правові акти затвержені Міністерством юстиції України, наприклад, Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні (у редакції від 24 грудня 2010 р.)²².

Наявність цих та інших нормативно-правових актів сімейного законодавства, значна кількість норм яких, так само, як і частина норм СК України, має публічний характер, підтверджує висновок про те, що сімейне право не може визнаватися підгалуззю цивільного права як права приватного, а є самостійною галуззю українського права, що містить як приватноправові (переважно), так і публічно-правові (які обслуговують, власне, сімейні відносини) норми²³.

Одним із досягнень СК України З. Ромовська називала перенесення з Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)²⁴

¹⁷ Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-p>> (дата звернення: 12.11.2018).

¹⁸ Про затвердження Положення про прийомну сім’ю: постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-p>> (дата звернення: 12.11.2018).

¹⁹ Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2010 р. № 1025 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2010-p>> (дата звернення: 12.11.2018).

²⁰ Про соціально-економічну підтримку становлення та розвитку студентської сім’ї: Указ Президента України від 4 серпня 2000 р. № 958/2000 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/958/2000>> (дата звернення: 12.11.2018).

²¹ Про заходи щодо підтримки становлення та розвитку студентської сім’ї: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 березня 2001 р. № 92-р <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2001-p>> (дата звернення: 12.11.2018).

²² Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану: наказ Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 (в ред. наказу від 24 грудня 2010 р. № 3307/5) <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>> (дата звернення: 12.11.2018).

²³ Т. Боднар, “К вопросу о месте семейного права в системе права Украины” в *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (2010)* 37.

²⁴ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>> (дата звернення: 13.02.2019).

у СК України норм щодо аналогії закону й аналогії права. Очевидно, це перенесення саме з ЦПК України пояснюється тим, що на той час ЦК України, який сьогодні також містить статтю щодо аналогії закону й аналогії права, ще не було прийнято, хоча у проекті ЦК України відповідна стаття вже була.

Згідно зі ст. 10 СК України:

Якщо певні сімейні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами або домовленістю (договором) сторін, до них застосовуються норми цього Кодексу, які регулюють подібні відносини (аналогія закону).

Якщо до регулювання сімейних відносин неможливо застосувати аналогію закону, вони регулюються відповідно до загальних засад сімейного законодавства (аналогія права)²⁵.

Включенням положень щодо аналогії закону й аналогії права до СК України було підтверджено, що ці категорії є не процесуальними, а, передусім, матеріальними. Тому якщо в СК України відсутня певна норма, то можна застосовувати аналогію закону або аналогію права. За допомогою цього правового засобу врегульовуються відносини, які безпосередньо не регламентовані СК України.

Однак при цьому слід розуміти, що аналогія закону і субсидіарне застосування норм ЦК України до регулювання сімейних відносин – це різні правові засоби подолання прогалин у сімейному законодавстві, оскільки при аналогії закону застосовуються норми однієї галузі законодавства (сімейного), а при субсидіарному застосуванні норми однієї галузі законодавства (цивільного) застосовуються додатково до норм іншої, суміжної галузі законодавства (сімейного).

Висновки. Проведене дослідження проблем застосування норм ЦК України та інших нормативно-правових актів національного законодавства до регулювання сімейних відносин дає змогу сформулювати такі висновки.

Субсидіарний, щодо СК України, характер норм ЦК України, попри його значення для регулювання приватних відносин, має враховуватися в судовій практиці, з огляду на імперативну норму ч. 1 ст. 9 ЦК України.

Визнання недійсними договорів про патронат над дитиною, про влаштування дітей до прийомної сім'ї, про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу, які, на нашу думку, не відносяться до сімейно-правових договорів, має здійснюватися з підстав, передбачених ЦК України.

²⁵ Сімейний кодекс України (н 2).

Наявність у СК України та в інших нормативно-правових актах сімейного законодавства значної кількості норм, що мають публічний характер, підтверджує висновок про те, що сімейне право не може визнаватися підгалуззю цивільного права як права приватного, а є самостійною галуззю українського права, що містить як приватноправові (переважно), так і публічно-правові (які обслуговують, власне, сімейні відносини) норми.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy [On the State Assistance for Families with Children]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 21 lystopada 1992 r. № 2811-XII <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
2. Pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnoho stanu [On Public Registration of Civil Status Acts]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 1 lypnia 2010 r. № 2398-VI <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
3. Pro mizhnarodne pryvatne pravo [On International Private Law]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 23 chervnia 2005 r. № 2709-IV <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
4. Pro okhoronu dytynstva [On Child Protection]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 26 kvitnia 2001 r. № 2402-III <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
5. Pro poperedzhennia nasylstva v simi [On Prevention of Domestic Violence]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 15 lystopada 2001 r. № 2789-III <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
6. Pro sotsialno-ekonomichnu pidtryмку stanovlennia ta rozvytku studentskoi simi [On Social and Economic Support for the Establishment and Development of a Student Family]: Ukaz Prezydenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] vid 4 serpnia 2000 r. № 958/2000 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/958/2000>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
7. Pro zakhody shchodo pidtryмки stanovlennia ta rozvytku studentskoi simi [On Measures for Supporting the Establishment and Development of a Student Family]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [Regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 14 bereznia 2001 r. № 92-r <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2001-r>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
8. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu [On Approval of the Regulations on Family-Type Orphanage]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 26 kvitnia 2002 r. № 564 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-p>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
9. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pryiomnu simiu [On Approval of the Regulations on Foster Family]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 26 kvitnia 2002 r. № 565 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-p>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
10. Pro zatverdzhennia Pravyl derzhavnoi reiestratsii aktiv hromadianskoho stanu [On Approval of the Rules for Public Registration of Civil Status Acts]: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy [Order of the Ministry of Justice of Ukraine] vid

- 18 zhovtnia 2000 r. № 52/5 (v red. nakazu vid 24 hrudnia 2010 r. № 3307/5) <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
11. Pro zatverdzhennia zrazkiv aktovykh zapysiv tsyvilnoho stanu, opysiv ta zrazkiv blankiv svidotstv pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnoho stanu [On Approval of Sample Civil Status Act Records, Descriptions and Sample Forms of Certificates of Public Registration of Civil Status Acts]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 10 lystopada 2010 r. № 1025 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2010-p>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
 12. Simeinyi kodeks Ukrainy [The Family Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 10 sichnia 2002 r. № 2947-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
 13. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (accessed: 12.11.2018) (in Ukrainian).
 14. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Code of Civil Procedure of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>> (accessed: 13.02.2019) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

15. Romovska Z, *Simeinyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [The Family Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary]* (Pravova yednist 2009) (in Ukrainian).

Edited books

16. Borysova V ta Zhylinkova I (red), *Simeine pravo Ukrainy: pidruchnyk [Family Law of Ukraine: Textbook]* (Iurinkom Inter 2011) (in Ukrainian).
17. Chervonyi Yu (red), *Naukovo-praktychnyi komentar Simeinoho kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary on the Family Code of Ukraine]* (Iurinkom Inter 2008) (in Ukrainian).
18. Zhylinkova I, 'Rehuliuвання mainovykh vidnosyn u simi: tendentsii rozvytku tsyvilnoho ta simeinoho zakonodavstva' ['Regulation of Property Relations in the Family: Trends in the Development of Civil and Family Law'] v Kuznietsova N (red), *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy [Legal System of Ukraine: History, Current Situation and Prospects]*, t 3: *Tsyvilno-pravovi nauky. Pryvatne pravo [Civil Law Sciences. Private Law]* (Pravo 2008) (in Ukrainian).

Materials conference

19. Bodnar T, 'K voprosu o meste semeynogo prava v sisteme prava Ukrainy' ['More on the Place of Family Law in the System of Law of Ukraine'] v *Aktualni problemy tsyvilnoho, simeinoho ta mizhnarodnoho pryvatnoho prava (Matvieievski tsyvilistychni chytannia). Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Topical Issues of Civil, Family and Private International Law (Matveev Civil Readings): Materials of the International Scientific and Practical Conference]* (2010) (in Ukrainian).
20. Borysova V, 'Dohovir u simeino-pravovii sferi' ['Contract in the Family Law Domain'] v *Aktualni problemy pryvatnoho prava: dohovir yak pravova forma rehuliuвання pryvatnykh vidnosyn: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj 95-y richnytsi z dnia narodzhennia doktora yurydychnykh nauk, profesora, chlenakorespondenta AN URSSR V. P. Maslova [Topical Issues of Private Law: Contract as a Legal Form Regulating Private Relations: Materials of Scientific and Practical Conference Dedicated to the 95th Birth Anniversary of Doctor Habil. of Law, Professor, Corresponding Member of the UkSSR Academy of Sciences V. P. Maslov]* (Pravo 2017) (in Russian).

ISSUES OF APPLYING THE PROVISIONS
OF THE UKRAINIAN CIVIL CODE AND OTHER LEGAL
AND REGULATORY INSTRUMENTS FOR REGULATION
OF FAMILY RELATIONS

ABSTRACT. The article highlights some aspects pertaining to the application of provisions of the Civil Code of Ukraine (Ukraine's CC) and other legal and regulatory instruments comprised by national legislation for the purpose of regulating family relations.

The purpose of the article is to examine the issues arising where the provisions of such instruments are applied, on the example of separate family transactions.

Premised on the understanding of family law as an independent branch of Ukrainian law, the author shares the opinion of a number of Ukrainian scholars that the provisions of Ukraine's CC are applied for regulation of family relations on a subsidiary basis, and not directly.

The author notes that in the judicial practice the requirement contained in Part 1, Article 9 of Ukraine's CC is not always complied with; it prescribes that its provisions shall apply to regulate family relations where they are not regulated by other acts of legislation. This misunderstanding of the relationship between the provisions of Ukraine's CC and the Family Code of Ukraine (Ukraine's FC) where their provisions are applied to regulate family relations concerns, in particular, the specific aspects of invalidation of family transactions on the basis that in the relations there was no consent with regard to the exercise of the right to common joint property of spouses; with regard to management of property owned by a minor child; with regard to entering into a marriage contract before registration of marriage where its party is a minor, and etc.

The article pays particular attention to the consent of parents, other legal representatives or a child, the absence of which is not recognized by Ukraine's FC as the reason for invalidation of agreements on child patronage, on placement of children in a foster family, on organization of operation of a family-type orphanage. The specific feature of these agreements is that by their legal nature and essence they are not family-law agreements in the narrow sense and, therefore, in the author's opinion, may be invalidated on the grounds prescribed by Ukraine's CC.

Currently existing laws and regulations of family law, with a large number of their provisions having public nature, in the same manner as provisions of Ukraine's FC, confirm the conclusion that family law may not be recognized as a sub-branch of civil law as private law, but is an independent branch of Ukrainian law comprising private-law (primarily) and public-law (which, in fact, serve family relations) provisions.

KEYWORDS: Civil Code of Ukraine; Family Code of Ukraine; subsidiary application of regulations; invalidity of family transactions.